

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
University of Süleyman Demirel Faculty of Theology Journal
ISSN: 1300-9672 e-ISSN: 2602-2346

İmam Mâtürîdî’de Musibet-İmtihan İlişkisi

The Relationship Between Calamity and Trial in Imam Al-Mâtürîdî

Mehmet Akif KUZU

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Suleyman Demirel University Faculty of Theology
Basic Islamic Sciences, Kalam Department Master's Student
Isparta/Türkiye
batuhanalp1252@gmail.com | orcid.org/ 0000-0002-7817-4831

Musa KOCAR

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı
Prof. Dr., Suleyman Demirel University Faculty of Theology
Department of Basic Islamic Science
Isparta/Türkiye
musakocar@sdu.edu.tr | orcid.org/0000-0001-7105-4119

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 13 Kasım / November 2023

Kabul Tarihi | Accepted: 11 Aralık / December 2023

Yayın Tarihi | Published: 30 Aralık / December 2023

Atıf | Cite as: Mehmet Akif Kuzu, Musa Koçar, “İmam Mâtürîdî’de Musibet-İmtihan İlişkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51 (Aralık 2023/2), 98-113.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Suleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

İmam Mâtürîdî’de Musibet-İmtihan İlişkisi¹

Öz

Musibet ve imtihan, Kur’ân-ı Kerim’de ve hadis metinlerinde sıkça geçen, içerdiği farklı anlamlar sebebiyle de üzerinde önemle durulan kavramlardandır. Bu iki kavram birbirleriyle yakından ilişkilidir. Bunlara ek olarak belâ kelimesi de musibet ve imtihan kavramlarıyla aynı anlamları kapsamaktadır. Musibet, insanların başına gelen kötü bir durumdur. İmtihan, kulların Allah tarafından çeşitli araçlarla denenmesidir. Belâ ise Allah’ın insanları imtihan etmek için verdiği maddî ve manevî sıkıntılardır. Kur’ân-ı Kerim’de insanların ilâhî imtihan gereği musibetlerle karşılaşacakları hatırlatılmış, sıkıntılarla örülü dünya hayatının geçici olduğu bildirilmiş ve asıl mutluluk yurdu olan ahiretin öncelenmesi gerektiği öğütlenmiştir. Yüce Allah dünyaya eşref-i mahlûkat olarak gönderdiği insanı çeşitli durumlarla imtihan etmektedir. Bu imtihan bazen hayırla bazen de şerle olmaktadır. Allah kullarına dünyada nimetler verdiği gibi musibetler de vermiştir. Her ikisi de kul için imtihan vesilesidir.

Hayatı ve ölümü kimin daha iyi amel edeceğini denemek için yaratan yüce Allah, doğumla başlayıp ölümle sona eren hayat yolculuğunda, insanın malının veya canının zarar görmesi gibi, karşı karşıya geldiği belâ ve musibetleri ilahi imtihanın bir parçası olarak yaratmıştır. Bu musibetler bireysel olabileceği gibi toplumsal da olabilir. Kur’ân-ı Kerim’e bakıldığında iki tür musibet kaynağı görülür. Bunlar ilahî irade kaynaklı gerçekleşebileceği gibi insanın kendi yapıp ettikleri yüzünden de meydana gelebilir. Kur’an’daki konu ile ilgili ayetlerin büyük bir kısmında insanların başlarına gelen belâ ve musibetlerin kendi hataları yüzünden gerçekleştiği ifade edilir. Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın bazı sebeplerden dolayı kullarına musibetler verdiği belirtilir. İnsanın özellikle musibetlerle sınanması, imtihan olgusunun hiç de kolay olmayacağını göstermektedir.

Bu çalışma, konu ile ilgili ayetlerin incelenmesine dayanmaktadır. Çalışmada, öncelikle musibet, imtihan ve belâ kavramlarının semantik izahı yapılmıştır. Bu kavramlar hakkında genel bir açıklamadan sonra, ana kaynak olarak kullandığımız İmam Mâtürîdî’nin *Te’vilâtü’l-Kur’ân* adlı eserinde, musibet ve imtihan kelimelerine dair getirdiği izahlara yer verilmiştir. Mâtürîdî, musibet ve imtihan olgusunu uhrevî açıdan değerlendirmektedir. O, başa gelen musibetlerin ceza olmadığını, aksine bunların sevinçle karşılanması gereken birer nimet olduğunu ifade eder. Mâtürîdî’ye göre musibetler her ne kadar insanları olumsuz yönde etkilese de bu musibetler uhrevî açıdan insanların faydalarına olmaktadır. Çünkü bu musibetler inanan insanlar için günahlarına kefarete olacaktır. Bu yönden bakıldığında Mâtürîdî, dünya hayatının yerine ahiret hayatının öncelenmesi gerektiğini ve imtihan olgusunun sebeplerinden birinin de başa gelen belâ ve musibetler olduğunu belirtir. Bu musibetleri de sabırla savmayı tavsiye etmektedir.

¹ Bu makale yazar Mehmet Akif Kuzu’nun, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim dalında Prof. Dr. Musa KOÇAR danışmanlığında devam eden “İmam Mâtürîdî’de Musibet Kavramı” başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Musibet, İmtihan, Belâ, Fitne

The Relationship Between Calamity and Trial in Imam Al-Mâturîdî

Abstract

Calamity and trial are concepts that are frequently mentioned in the Qur'an and hadith texts and emphasized due to the different meanings they contain. These two concepts are closely related to each other. In addition to these, the word "calamity" has the same meanings as the concepts of calamity and test. A calamity is a bad situation that happens to people. Trial is the testing of people by Allah through various means. Troubles, on the other hand, are material and spiritual troubles that Allah gives to people in order to test them. In the Qur'an, people are reminded that they will face calamities as a part of the divine test, the life of this world is temporary, and it is advised to prioritize the Hereafter, which is the real land of happiness. Allah Almighty tests human beings, whom He sent to the world as a fellow creature, with various situations. Allah has given His servants both blessings and calamities in the world. Both are a means of testing for the servant. This test is sometimes with good and sometimes with evil.

Allah Almighty, who created life and death to test who will do better, has created the calamities and calamities that people face in the journey of life that begins with birth and ends with death, such as the damage to their property or life, as part of the divine test. These calamities can be individual or social. When we look at the Qur'an, we see two types of calamities. They can be caused by the divine will, or they can be caused by the actions of human beings themselves. In most of the relevant verses in the Qur'an, it is stated that the calamities and calamities that befall people happen because of their own mistakes. In the Qur'an, it is stated that Allah gives calamities to His servants for some reasons. The fact that human beings are tested especially by calamities shows that the phenomenon of testing will not be easy at all.

This study is based on an examination of the relevant verses. First of all, the semantic explanation of the concepts of calamity, test and calamity was made in the study. After a general explanation about these concepts, Imam Mâturîdî's explanations about the words calamity and test are given in his work, *Te'vilât al-Qur'ân*, which we use as the main source. Mâturîdî evaluates the phenomenon of calamity and trial from an otherworldly perspective. He states that calamities are not punishments, but on the contrary, they are blessings that should be welcomed with joy. According to al-Mâturîdî, although calamities affect people negatively, these calamities benefit people in the hereafter. Because these calamities will atone for the sins of believers. From this point of view, al-Mâturîdî states that the life of the hereafter should be prioritized over the life of the world, and that one of the reasons for the phenomenon of testing is the calamities and calamities. He also advises to ward off these calamities with patience.

Keywords: Mâtürîdî, Calamity, Test, Trouble, Fitnah

Giriş

Son yıllarda bütün dünyayı kuşatan ve büyük kayıplara sebep olan küresel afetler gerçekleşmiştir. Bu felâketlerin akabinde insanlık eskiden olduğu gibi günümüzde de bunların niçin meydana geldiğini sorgulamaktadır. Bilim tarihinde bu soruya farklı cevaplar verilmiştir. Biz bu çalışmada konunun imtihan boyutunu açıklamaya çalışacağız. İslâmî literatürde musibet denilen felâketler insanların başına çeşitli sebeplerden dolayı gelmektedir. Bunların en önemlisi insanların musibetlerle imtihan edilmesidir. İslâm dininde dünya hayatı ebedî olan ahiret hayatının kazanıldığı yer olarak kabul edilir. Aynı zamanda dünya hayatı insanlara çeşitli nimetlerin verildiği ve bu nimetlerle de insanların sınıandığı bir yerdir. Elbette ki dünya hayatı sadece iyi ve güzelliklerle dolu bir yer değildir. Burada insanları mutlu eden iyi şeylerin yanında, onları zor duruma sokan, üzen, sıkıntıya düşüren olaylar da vardır. Kısaca insanların başına gelen bu kötü olaylara musibet denilmiştir. Bu musibetlerin gönderiliş amacı farklıdır. Musibetler insanlar için ceza niteliğinde olabileceği gibi onların günahlarına kefaret olma işlevi de görür. Musibetlerin gerçekleşmesinin en önemli sebeplerinden birisi, insanların başına gelen musibetlerle onların imtihan edilmesidir.

Musibet ve imtihan, birbirleriyle yakın ilişkisi olan kelimelerdendir. Dolayısıyla beraber değerlendirmeye tabi tutulduklarında daha iyi anlaşılabilirler. İmam Mâtürîdî'nin bakış açısından konunun değerlendirilmeye gayret edileceği bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde, musibet ve imtihan kavramlarının sözlük ve ıstılahî anlamları tahlil edilmiş, ikinci bölümde ise İmam Mâtürîdî açısından musibet ve imtihan ilişkisi ele alınmıştır.

MUSİBET VE İMTİHAN KAVRAMLARININ TAHLİLİ

Musibet

Musibet “مصيبة” sözlükte “yağmurun yağması”², “yağmurun sürekli yağması”³ ve “dökülmek”⁴ gibi anlamlara gelen *savb* “صَوَّبَ” kökünden türemiştir. *Savb* kökünden türeyen *savâb* “صَوَابٌ” kelimesi “خطأ” kelimesinin zıddıdır. Bu sözcük, övülen ve beğenilen bir şeyi onaylamak ve kişinin istediği şeye ulaştığında kullandığı bir kelimedir.⁵ *Savâb* “صواب” sözcüğü sadece güzel şeyler için kullanılmasına rağmen *esâbe* “أصاب” fiili, bir kimseye iyiliğin veya kötülüğün gelip çatması anlamında

² İbn Manzûr, Ebi'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadr Matbaası, Beyrut 1994, I, 534-535; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabîyye*, Darü'l-İlm li'l-Melayin Matbaası, Beyrut 1987, I, 164; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tuhfetü'l-Erib bimâ fi'l-Kur'ân mine'l-Garîb*, Mektebü'l-İslâmiyye, Beyrut 1983, 191; Hasîrîzâde Mehmet Elif b. Ahmed Muhtâr, *en-Nürü'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015, I, 565.

³ Râğîb Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk/ Dâru's-Şamiye, Beyrut 1991, 494-495.

⁴ Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Kuveyt 2001, III, 211; Muhammed b. Yakup el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r Risale, Beyrut 2005, 106.

⁵ İsfehânî, *Müfredât*, 494.

kullanılmıştır.⁶ “İnsanın başına gelen kötü şey”⁷, “doğruyu istemek”⁸, “can ve malı yok etmek”⁹, “okun hedefe ulaşması”¹⁰ ve “iyi ve güzel olmayan bir şeyi istemek”¹¹ gibi anlamlar içeren *أصاب يصيب إصابَة* fiilinin ism-i faili olan musibet kelimesi, genel olarak “insanın başına gelen kötü bir durum”¹² diye tanımlanmıştır.

Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 816/1413) musibetin, “ölüm ve benzerleri gibi insan tabiatına uygun olmayan felâketler” anlamına geldiğini dile getirmektedir.¹³ Cumhuriyet sonrası yazılan ilk Türkçe tefsir *Hak Dini Kur’ân Dili* adlı eserinde Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) musibeti, “hedefine isabet eden mermi gibi insana şiddetle dokunan hadise ve felâketler” diye tanımlamıştır. Elmalılı, musibetin iki yönünün bulunduğunu belirtir. Bunlardan birincisi büyük zararlara sebep olan afetler gibi yeryüzünde meydana gelen musibetler, ikincisi ise hastalık, açlık, susuzluk, hapis gibi nefislerdeki musibetlerdir.¹⁴

Musibet kelimesi ism-i fâil biçiminde Kur’ân-ı Kerim’de on yerde geçmektedir. Bu kelime Kur’ân’da çoğunlukla “esâbe” (*اصاب*) fiil formunda kullanılmıştır. Farklı şekillerde altmış beş yerde geçmiştir.¹⁵ Kur’ân-ı Kerim’de sıklıkla geçen musibet kelimesi “insanın fitratına ve yaratılışına uygun olmayan, onu üzüntü ve sıkıntıya sokan bütün olumsuz şeyler” anlamında kullanılmıştır.¹⁶

Hadis-i şeriflerde musibet, çoğunlukla imtihan, sabır ve günahlara kefarete olması açısından değerlendirilmiştir. Öncelikle müminlerin başına gelen musibetlerin birer imtihan olduğu, Allah’ın sevdiği kullarına belâlar göndererek onları imtihan edeceği belirtilmiştir.¹⁷ Başta peygamberler olmak üzere Allah’ın herkesi belâ ile imtihan edeceği, en şiddetli belâyâ uğrayanların peygamberler olduğu, daha sonra onlara en çok benzeyenlerin şiddetli belâlara maruz kalacağı bildirilmiştir.¹⁸ Başka rivayetlerde, müminin durumunun hayret verici olduğu, başına sevinecek bir şey geldiğinde şükrettiği,

⁶ Ebû Hilâl el-Askerî, *Arap Dili’nde ve Kur’ân’da Farklar Sözlüğü*, Çev. Veysel Akdoğan, İşaret Yay., İstanbul 2009, 54-55.

⁷ Endelüsî, *Tuhfetü’l-erîb*, 191.

⁸ Zebîdî, *Tâcü’l- ‘Arûs*, III, 212; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I, 535.

⁹ Cevherî, *Tâcü’l-Luğa*, I, 165-166.

¹⁰ Elif Efendi, *Nürü’l-Furkân*, II, 296.

¹¹ İsfahânî, *Müfredât*, 287.

¹² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, I, 536; Endelüsî, *Tuhfetü’l-erîb*, s. 191; Zebîdî, *Tâcü’l- ‘Arûs*, III, 215; Elif Efendi, *Nürü’l-Furkân*, II, 296.

¹³ Ebû’l Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta’rifât*, Dâru’l-Kütübi’l- İlmiyye, Beyrut 1983, 217.

¹⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul 2011, VII, 476; Ayrıca bkz. Sabri Yılmaz, “Hak Dini Kur’an Dili’nde Kader İnancı ve İnsan Hayatındaki Yeri”, *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* Sayı XVIII (2006), s. 156.

¹⁵ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *Mu’cemü’l Müfrehes li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, Kahire 1945, 415-416.

¹⁶ Selim Özarslan, *Günah Musibet İlişkisi Üzerine*, Nobel Akademik Yay., Ankara 2012, 10; İlgili ayetler için bkz., Âl-i İmrân, 3/165; Nisa, 4/72; Tevbe, 9/50; Hûd, 11/81; Ra’d, 13/31; Kassas, 28/47; Şûrâ, 42/30, Hadid 57/22, Tegâbün, 64/11.

¹⁷ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. et-Tirmizî, *el-Câmiu’l-kebir*, thk. Beşşâr Avad, Ma’rûf Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1996, “Zühd”, 57 (No. 2396).

¹⁸ Tirmizî, “Zühd”, 57 (No. 2398).

bir sıkıntı ile karşılaştığında sabrettiği takdirde bunun kendisi için hayır olacağı¹⁹, Allah'ın hayrını dilediği kişiyi musibete uğratacağı hadislerde ifade edilmiştir.²⁰ Bununla birlikte Allah Rasûlü “*Mükâfatın büyüklüğü, belânın şiddetine göredir. Allah sevdiği topluluğu belâya uğratar. Kim başına gelene rızâ gösterirse Allah ondan hoşnut olur. Kim de rızâ göstermezse, Allah'ın gazabına uğrar.*”²¹ buyurarak başına belâ ve musibet gelecek olanlara sabırlı olmayı teşvik etmiş, Müslümanların Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar kendisinden, çoluk çocuğundan ve malından belânın eksik olmayacağını²², başına belâ geldi diye hiçbir kimsenin ölümü istememesini belirtmiştir.²³

İmtihan

İmtihan kelimesi Arapça'da “sınamak, denemek, imtihan etmek, vurmak” gibi anlamlara gelen “مَحَنٌ / *mehane*” fiilinden türemiş bir isimdir.²⁴ İbn Fâris (ö. 395/1004) *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga* adlı eserinde bu kelimenin üç temel manasının olduğunu vurgular. Bunlardan birincisi “اختبار / *ihtibâr*” denemek anlamındadır. İkincisi, *vermek* demektir. Üçüncü anlamı ise *vurmak* manasına gelir.²⁵ Bu fiilin mastarından türeyen “مِحْنَةٌ / *mihne*” ismi “مِحْنٌ / *mihan*” kelimesinin müfredidir. Bu kelime “insanın kendisiyle imtihan edilip denendiği belâ” anlamında kullanılmıştır.²⁶ İmtihan kelimesi “مَحَنٌ / *mehane*” fiilin mastarından ve *ifti'âl* babından “denemek, sınamak” anlamlarına gelmektedir.²⁷

İmtihan kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ “Allah Resulü'nün yanında seslerini alçaltanlar var ya, işte onlar; Allah'ın kalplerini takvâ hususunda sınadığı kimselerdir. Onlar için büyük bağışlanma ve büyük bir ödül vardır.”²⁸ ayetinde *imtihan* kelimesi *denemek* anlamında kullanılmıştır. Diğer ayette de aynı şekilde *denemek*, *sınamak* şeklinde gelmiştir.²⁹

Belâ

Musibet ve imtihan kavramları ile yakın anlam ifade eden belâ kelimesinin de açıklanması yerinde olacaktır. Çünkü belâ kavramı, yerine göre hem musibet hem de imtihan kelimesinin eş anlamı olarak kullanılmaktadır. Arapça “ب-ل-و” kök harflerinden türemiş bir isim/mastar olan belâ kelimesi

¹⁹ Ebû'l Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dârüttibaâtî'l-Âmire, İstanbul 1916, “Zühd”, 64 (No. 2999).

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mustafa Deeb al-Bagha, Dârü İbn Kesîr, Dımaşk 1993, “Merdâ”, 1 (No. 5321).

²¹ Tirmizî, “Zühd”, 57 (No. 2396).

²² Tirmizî, “Zühd”, 57 (No. 2399).

²³ Buhârî, “Merdâ”, 19 (No. 5347); Müslim, “Zikir”, 10 (No. 2680).

²⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII, 401; Zebîdî, *Tâcü'l- 'Arûs*, XXXVI, 153; Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm Sâmarrâî, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut (ty), III, 253; Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1999, 40.

²⁵ Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya el-Kazvîni er-Râzî, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüğa*, thk. Abdüsselâm b. Muhammed b. Hârûn, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979, I, 292-293.

²⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII, 401; Zebîdî, *Tâcü'l- 'Arûs*, XXXVI, 153; er-Râzî, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüğa*, 291; Cevherî, *Tâcü'l-Lüğa*, VI, 2201.

²⁷ İsfahânî, *Müfredât*, 762.

²⁸ Hucurât 49/3.

²⁹ Mümtehhine 60/10.

lügatte “sınamak”³⁰, “eskimek”³¹, “tecrübe etmek”³², “zorluk”³³, “nimet”³⁴ anlamlarına gelmektedir. Bu kelime Kur’ân’da çoğunlukla “eskimek”³⁵, “denemek”³⁶ ve “imtihan”³⁷ anlamlarında kullanılmıştır. Hasîrîzâde Elif Efendi (ö. 1927) *en-Nûrû'l-Furkân fî Şerhi Lügati'l-Kur’ân* adlı eserinde *belâ* kelimesinin Kur’ân’da üç şekilde geçtiğini belirtmiştir. Bunların nimet ve ihsan, imtihan ve itibar ve nefse uygun olmayan kötü işler ile meşakkatli olmasından dolayı yük görülen şeyler olduğunu ifade etmiştir.³⁸

Dinî açıdan *belâ*, Allah’ın insanları imtihan etmek için verdiği maddî ve manevî sıkıntılar demektir.³⁹ Kur’ân-ı Kerim’de *belâ* kelimesi genel olarak imtihan anlamında kullanılmıştır. İnsanın başına gelen musibetler, birer imtihan ve deneme olduğundan ve insanı çeşitli şekillerde yıkıma uğrattığından dolayı başa gelen olaylara “*belâ*” denmiştir. Bu yönüyle dinin emirleri ve yasakları, çeşitli açıdan *belâ*dir.⁴⁰ Kur’ân-ı Kerim’de dinî yükümlülükler de aynı şekilde *belâ* kelimesiyle ifade edilmiştir.⁴¹ Firavun’un İsrâiloğulları’na yaptığı korkunç işkenceler “büyük *belâ/belâün azîm*”⁴² ve “apaçık *belâ/belâün mübîn*”⁴³ diye vasıflandırılmış, Hz. İbrâhim’in kendi oğlu İsmâil’i kurban etme teşebbüsüne de “açık imtihan” denilmiştir.⁴⁴ Allah’ın imtihan ettiği kulun bu denemeden başarı ve yüz akı ile çıkması da “güzel *belâ/belâün hasen*” olarak nitelendirilmiş, Bedir gazvesi sonucunda kazanılan zafer, “güzel *belâ*” yani başarıyla verilmiş bir imtihan şeklinde açıklanmıştır.⁴⁵

Hz. Peygamber’in hadislerinde *belâ* kelimesi imtihan ve günahlara kefarete olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir hadisinde Hz. Peygamber “*Bir Müslümana herhangi bir musibet, bir sıkıntı, bir gam dokunursa, hatta kendisine bir diken dahi batsa, mutlaka Allah bunları onun günahlarına kefarete yapar.*” diyerek *belâ*ların günahlara kefarete olacağını söylemiştir.⁴⁶

³⁰ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tuhfetü'l-Erîb bimâ fî'l-Kur’ân mine'l-Garîb*, thk. Semîr el-Meczûb, Mektebü'l-İslâmiyye, Beyrut 1983, 191; Muhammed b. Yakup el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r Risale, Beyrut 2005, 106; İsfehânî, *Müfredât*, 145; İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüğâ*, I, 292;

³¹ Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs*, XXXVII, 203; Cevherî, *Tâcü'l-Lüğâ*, IV, 1475.

³² Râzî, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüğâ*, 40.

³³ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, 1264.

³⁴ Endelüsî, *Tuhfetü'l-Erîb*, 73; Elif Efendi, *en-Nûrû'l-Furkân*, I, 215.

³⁵ Taha 20/120.

³⁶ Bakara 2/155; Enfâl 8/17; Hûd 11/7.

³⁷ Bakara 2/49; A'râf 7/141.

³⁸ Elif Efendi, *en-Nûrû'l-Furkân*, I, 215.

³⁹ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul 2015, 48.

⁴⁰ Feyzullah Acerce, *Kur'an'a Göre Musibetler Karşısında Peygamberlerin Tavırları*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 8.

⁴¹ Bakara 2/155; Muhammed 47/31.

⁴² Bakara 2/49; A'râf 7/141.

⁴³ Duhan 44/33.

⁴⁴ Saffat 37/106.

⁴⁵ Enfâl 8/17; Süleyman Uludağ, “Belâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/380.

⁴⁶ Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Birr”, 52 (2572).

Yukarıda ele aldığımız musibet, imtihan ve belâ kelimeleri semantik açıdan birbirleri ile yakın anlam ifade etmeleri ve benzer semantik çerçevede bulduklarından dolayı birbirlerinin yerine kullanılabilirler.⁴⁷

MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE MUSİBET ve İMTİHAN İLİŞKİSİ

Yüce Allah insanı en güzel şekilde yaratmış⁴⁸, onu varlıkların çoğundan üstün kılmış⁴⁹ ve onu yeryüzüne halife olarak göndermiştir.⁵⁰ Allah Teâlâ çeşitli nimetler verdiği insanı bu dünyada başıboş bırakmamış⁵¹ ve onu sorumlu bir varlık olarak yaratmıştır.⁵² Kur'ân'a göre insanın yaratılış amacı ve onun varoluş sebeplerinden birisi dünyada imtihan olmaktır.⁵³ Dolayısıyla bu dünya hayatı bir imtihan yurdu. "*Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır*"⁵⁴ meâlindeki ayet bu gerçeği en güzel şekilde açıklamaktadır. Musibetlerin varlığının en büyük sebeplerinden birisi, bu dünyada kulların çeşitli şekillerde imtihana tabi tutulmasıdır. İmam Mâtürîdî'ye (ö. 333/944) göre akıl ve irade nimetine sahip olan insan imtihan edilmek için yaratılmıştır.⁵⁵ Akıl sahibi kişiler için fayda ve zarar verme niteliğine sahip olmasından dolayı ceza ve imtihan gereklidir. Bu da dünyanın imtihan için yaratıldığına delalet eder.⁵⁶ Yukarıda meâlini verdiğimiz ayetin tefsirinde Mâtürîdî, Allah'ın ölümü, canlıların nefret ettiği ve hiç istemediği, hayatı da canlıların çok fazla haz duyduğu ve çok arzu ettiği bir şey olarak yarattığını, yani mükellef varlıkların arzu edilen ve korkulan şeyle imtihan edildiğini belirtmektedir. Bundan dolayı Allah, hayat ve ölümün her ikisini de imtihan için yaratmıştır. Nasıl ki Allah'ın hayatı yaratmasında imtihan sebebi bulunuyorsa, ölümü yaratmasında da bir imtihan sebebi bulunmaktadır.⁵⁷

İnsanın bu dünyaya gönderilişinin bir amacının bulunması ve onun burada başıboş bırakılmaması, onun imtihan olgusuyla yüzleşeceğini gösterir. "*İnsanlar, denenip sınavdan geçirilmeden, "İman ettik" demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar?*"⁵⁸ meâlindeki ayette ifade edildiği gibi insan için imtihan hayatın bir parçasıdır. Mâtürîdî bu ayetteki imtihanın içerisinde sıkıntıların bulunduğu sınavma olduğunu belirtir. Allah kullarını durumların değişmesiyle imtihan eder. Bu deneme bazen darlık ve sıkıntıyla olurken, bazen de refah, bolluk veya çeşitli ibadetlerle gerçekleşir. Yani zengin iken fakirleşen veya yokluk içinde yaşarken refah ve bolluğa sahip olan ya da

⁴⁷ Faruk Özdemir, *Kur'ân'da Musibetler İnsanın Sorumluluğu ve Sünnetullah*, Araştırma Yayınları, Ankara 2021, 25.

⁴⁸ Tîn 95/4.

⁴⁹ İsrâ 17/70.

⁵⁰ Bakara 2/30; En'âm 6/165.

⁵¹ Kıyâmet 75/36.

⁵² Ahzâb 33/72.

⁵³ Hûd 11/7; İnsan 76/2.

⁵⁴ Mülk 67/2.

⁵⁵ Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, Ensar Yayınları, İstanbul 2015, V, 396.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, V, 397.

⁵⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 288.

⁵⁸ Ankebût 29/2.

bazı ibadetleri yaparken çekilen sıkıntılar bu ayette belirtilen imtihan çeşitlerindedir. Mâtürîdî'ye göre bu sıkıntılarla imtihanın amacı, kişinin iman ya da inkâr etmesine dair bir delil olmasıdır.⁵⁹

Râgıb el-İsfehânî (ö. 934/1008) *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân* adlı eserinde bir kimsenin imtihan edilip denenmesinin iki anlama geldiğini söyler. Birincisi, kişinin durumunun bilinmesi ve bilinmeyen bir durumun ortaya çıkması, ikincisi ise bir kimsenin iyi ya da kötü olduğunun açığa çıkarılmasıdır.⁶⁰ Mâtürîdî'de imtihanın, “gizli olan şeyleri açığa çıkarmak istemek” anlamına geldiğini vurgular.⁶¹ Bu bağlamda Mâtürîdî, Allah'ın kulunu imtihan etmesinin birkaç şekilde yorumlanabileceğini belirtir. Bunlardan birincisi, bir şeyi emretme veya ondan sakındırma olması, ikincisi, Allah'ın ezelde ilahî ilmi ile takdir ettiği şeyin, meydana geleceği şekilde fiilen gerçekleşmesi ve imtihan olma sorumluluğunu insanların yaratılışına yerleştirmiş olması şeklindedir.⁶²

Kur'ân-ı Kerim'de insanların ilâhî imtihan gereği belâ ve musibetlerle karşılaşacakları hatırlatılmış, çeşitli sıkıntıların var olduğu dünya hayatının geçici olduğu bildirilmiş ve asıl mutluluk yurdu olan ahiretin öncelenmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.⁶³ Dolayısıyla insan dünya hayatında iyi ve güzel olan, kendisini mutlu eden durumlarla karşılaşabileceği gibi kendisini üzen, tedirgin eden, acı ve ıstırap duymasına neden olan musibetlerle de karşı karşıya gelebilir.

İmam Mâtürîdî musibeti, “yaratılanların başına gelen ve kulların etkisi bulunan fiiller ve kendilerinin hiç etkisi olmadan başlarına gelen olaylar” diye tanımlar.⁶⁴ Musibetler ya ilahî irade kaynaklı (insanın iradesi dışında) ya da insanın kendisi yüzünden, bir başka ifadeyle onun iradesiyle meydana gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'deki “*Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar.*”⁶⁵ meâlindeki ayette ifade edildiği gibi insan, başına gelen musibetlerin sebebidir. Bu ayetin açıklamasında Mâtürîdî, insanın başına gelen musibetlerin kendi yaptıkları yüzündendir ifadesinin, herkesin kendisini kontrol etmesi amacıyla söylenmiş olabileceğini belirtir. Ayrıca Mâtürîdî, bu ayet bağlamında insanların karşılaştığı musibetlerin daha önce işlemiş oldukları bir kötülük sebebiyle meydana geldiğini ve bu musibetlerin kendi yaptıklarının cezası olduğunu ifade eder.⁶⁶ Bununla birlikte Mâtürîdî, insanların başına gelen musibetlerin Allah'ın emrini terk etmelerinden veya yasaklamış olduğu bir şeyi yapmak suretiyle ilahi emirlere muhalefet etmeleri sebebiyle de geldiğini vurgular.⁶⁷ Ancak ona göre insanların karşı karşıya kaldığı belâ ve musibetlerin tamamı işlenen günahların sonucu değildir. Allah'ın kullarını iyi ve kötü durumlarla denemesi ulûhiyyet makamının doğal bir kuralıdır. Peygamberlerin belâ ve musibetlerle

⁵⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XI, 112.

⁶⁰ İsfehânî, *Müfredât*, 146.

⁶¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XVI, 326.

⁶² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 254; XI, 218.

⁶³ En 'âm 6/32; A 'râf 7/169; Ra 'd 13/26; Ankebût 29/64.

⁶⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XIV, 388.

⁶⁵ Şûrâ 42/30.

⁶⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, V, 532; XIII, 212.

⁶⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 479.

imtihan edilmesi de bu esasa bağlıdır.⁶⁸ Mâtürîdî, yukarıda meali verilen ayetin, insanları ya benzer bir kötülüğü yapmasına karşı uyarmak ve kınamak, ya da musibetin yaptıklarına kefarete olması ve onu günahlarından arındırmasına sebep olması için indirildiğini belirtir. Bu durumda da insanın başına gelen musibete karşı Allah'a şükretmesi gerektiğini ifade eder. Mâtürîdî, bunu Hz. Peygamber'in "Âdemoğluna bir dikenin batması, ayağının takılıp sürçmesi ve yaralanıp damarından kan akması mutlaka işlediği bir günah yüzündendir ve Allah bu sayede onun pek çok günahını bağışlayacaktır."⁶⁹ rivayetine dayandırır.⁷⁰ Mâtürîdî, ayette geçen (فِيمَا كَسَبَتْ أَيُّدِيكُمْ) "kendi yapıp ettikleriniz yüzünden" mealindeki cümlede elin yapılan bütün işlerde bir işlevi olmasa da işleri ellerin öne çıkardığını ifade eder.⁷¹ O, eğer kulların yaptığı eylemlerde kendilerinin bir etkisi olmasaydı Allah'ın "ellerinizle yapıp ettikleriniz" mealindeki beyanın bir anlamı olmayacağını söyler.⁷² Dolayısıyla Mâtürîdî, kulların yaptığı fiillerde etkilerinin bulunduğu görüşündedir.⁷³ Mâtürîdî, Kur'an'da geçen "Kendi işledikleri yüzünden başlarına bir musibet geldiğinde"⁷⁴, "Kendi işledikleri şeyler sebebiyle başlarına bir kötülük gelirse"⁷⁵ ve "Sana ne kötülük gelirse kendindedir"⁷⁶ mealindeki ayetlerin de insanların başlarına gelen belâ ve musibetlerin çoğunlukla kendi hür iradeleri ile yaptıkları günah ve hatalarından dolayı meydana geldiğini ifade eder.

İlahi iradeden kaynaklanan musibetler ferdî olabileceği gibi toplumsal da olabilir. Bu tür musibetler kişilerin onları uzaklaştırmaya güç yetiremeyeceği ölüm, sel, yangın ve depremlerle malın yok olması gibi büyük felaketlerdir.⁷⁷ Allah'ın kullarına vermiş olduğu musibetler O'nun zalim olduğunu göstermez. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın kullarına karşı rahmet ve şefkatle muamelede bulunduğu, ceza vermekten daha çok affetmeyi tercih ettiği vurgulanmaktadır.⁷⁸

İmam Mâtürîdî'nin bir otorite olarak kabul ettiği Ebû Hanîfe (ö. 150/767) Allah'ın bazen de kullarına adaleti gereği azap edeceğini belirtir. Ona göre kullar Allah'ın mülküdür. Dolayısıyla bir kimse kendi mülkünde dilediği gibi davranır. Ona göre zulüm başkasının mülkünde izinsiz olarak tasarrufta bulunmaktır. Ebû Hanîfe, Allah'ın bazen de yine lütfu gereği affedeceğini ifade eder. Allah'ın istediği kulunun günahını bağışlaması O'nun lütuf ve ihsanıdır. Kulun hakkı değildir.⁷⁹ Mâtürîdî'ye göre Allah hakimdir, O'nun fiillerinde hikmet vardır. Allah'ın meydana getirdiği her fiilde en azından o fiilin hikmet ve adalet veya lütuf ve ihsan oluşuyla nitelendirilmesi gereklidir.⁸⁰ Faydalı

⁶⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, I, 315.

⁶⁹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, thk. Abdul'âlî Abdulhamid Hâmid-Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, XII, 253-254.

⁷⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XIII, 212.

⁷¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, IX, 106.

⁷² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VI, 264.

⁷³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, II, 252.

⁷⁴ Nisâ 4/62.

⁷⁵ Rum 30/36; Kasas 28/47.

⁷⁶ Nisâ 4/79.

⁷⁷ İsmail Karagöz, *Kur'an'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1996, 40.

⁷⁸ Fâtır 35/45; Zümer 39/53.

⁷⁹ Abdülvehhab Öztürk, *İmam A'zam Ebû Hanîfe'nin Eserleri*, Şamil Yayınevi, İstanbul 2021, 53.

⁸⁰ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, Çev. Bekir Topaloğlu, İsam Yayınları, Ankara 2018, 423-425.

ve zararlı şeyleri yaratmak hikmetin bir gereğidir.⁸¹ Ona göre nasıl ki acı bir ilacın içilmesinde şifa varsa, insanların başına gelen musibetlerde de hikmet vardır.⁸²

Musibetlerin tamamı Allah'ın emri, ilmi, dilemesi ve takdiri ile meydana gelir. “*Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya iletir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*”⁸³ meâlindeki ayette bu durum açıkça belirtilir. Mâtürîdî bu ayette geçen “*Allah'ın izni*” anlamındaki kısmın üç farklı şekilde yorumlandığını, bunlardan ilkinin “*Allah'ın emri*” anlamına geldiğini, bu yorumun Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) tarafından da söylendiğini dile getirir. “*Allah'ın izni*” anlamındaki kısmı Allah'ın emri şeklinde yorumlayanlara göre başa gelen musibetlerin hepsi Allah tarafından verilmiş bir cezadır. Onlar bu görüşlerini “*Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir.*”⁸⁴ meâlindeki ayete dayandırır. Bu alimler insanların kendi elleriyle yaptıkları şeyin karşılığı, kendileri için bir ceza olduğunu, ceza ve azabın Allah'ın emri ile gerçekleştiğini, dolayısıyla burada “*Allah'ın izni*” ifadesi kullanılarak bunun Allah'ın emri anlamına geldiğini ifade ederler. Dolayısıyla Mâtürîdî de bu ve buna benzer ayetlerdeki musibetleri “*Allah'ın emri*” şeklinde yorumlanmasının isabetli bir görüş olmadığını belirtir.⁸⁵

Mâtürîdî, “*Allah'ın izni*” anlamındaki kısmı “*Allah'ın ilmi*” diye yorumlayanların olduğunu da belirtir. Bu görüş sahiplerine göre bu musibetlerde kulların helak edilmesi söz konusudur. Yani Allah, bu musibetlerin (eğer onlarda kullarının helak edilmesi varsa) ancak kendi bilgisi dâhilinde meydana geleceğini, onların helak edilmesinin ise Allah'a hiçbir zarar vermeyeceğini, mülkünü de eksiltmeyeceğini haber vermektedir. Çünkü bütün eksikliklerden münezzehe olan Allah, yarattığı şeyleri mahlûkatın ihtiyaçları için yaratmıştır, bundan dolayı bunların yararı ve zararı da onlara aittir. Dolayısıyla kullarının başına gelen musibetlerin Allah'a ne faydası ne de zararı olabilir. Bu sebeple musibetler Allah'ın belirttiği gibi gerçekleşir.⁸⁶

Son olarak Mâtürîdî, “*Allah'ın izni*” anlamındaki kısma “*Allah'ın meşîeti ve iradesi*” anlamını verenlerin de bulunduğunu ifade eder. Bu yorumda bulunanlar, Allah'ın herkesin yapacağını bildiği şeyi dilemiş olduğunun ortaya çıktığını belirtirler. Çünkü Allah, cehennemi yaratmış ve bununla insanları tehdit etmiştir. Eğer Allah herkesin itaat etmesini dileyseydi, bu durumda, cehennemde azap ettiği zaman kendisinden itaat istediği kişiyi cezalandırmış olur, bu ise haksızlık olurdu. Eğer Allah herkesin isyan etmesini dileyseydi, sözünü yerine getirip kişiyi cennete koyduğunda onun mükâfatını ait olmadığı yere koymuş olur ve hikmetsiz bir iş yapmış olurdu. Sonuç olarak Allah kullarının neyi tercih edeceğini ve neyi yapacağını bildiği için O'nun dilediği şey ortaya çıkmaktadır. Bu yorumda bulunanlar fiilin hikmetle uygun olması için böyle olması gerektiğini ifade ederler. Mâtürîdî, Allah'ın “*izin / اذن*” kelimesini Kur'ân'ın farklı yerlerinde zikrettiğini, bunların her birinde bu kelimenin

⁸¹ Musa Koçar, *Mâtürîdî'de Allah Âlem İlişkisi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, 235.

⁸² Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 230-232, 425.

⁸³ Teğâbün 64/11.

⁸⁴ Şûrâ 42/30.

⁸⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 203.

⁸⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 204.

diğerinden farklı bir yeri olduğunu ve her yere en uygun olan anlamı vermek gerektiğini vurgular.⁸⁷ Bütün musibetler, Allah'ın ilmi, emri ve dilemesi ile meydana geldiğine göre bu durumda mümin kimsenin, bunun hikmetini ve takdir planını bilemeyeceğinden dolayı yapması gereken şey, kendi gücü nispetinde tedbirini almak ve musibete maruz kaldığında Allah'a itaat edip teslim olmaktır.⁸⁸

Daha önce vurgulandığı üzere dünya hayatı insan için bir imtihan yeridir. Allah Teâlâ insanı çeşitli vasıtalarla denemektedir. Kur'ân-ı Kerim'de insanların iyilik ve kötülüklerle, mal, can ve evlatlarla, korku ve açlıkla, sabır ve cihadla, fakirlik ve ürünlerden eksiltmekle, darlık, bolluk ve sıkıntıyla, maddî ve manevî nimetlerle, çeşitli musibetlerle ve insanların birbirleri ile imtihan edileceği bildirilmektedir. İşte bu da insanın hayatı boyunca her an imtihan ile yüzleşebileceğini göstermektedir.⁸⁹ “Her can ölümü tadacaktır. Denemek için sizi kötü ve iyi durumlarla imtihan ederiz. Sonunda bize geleceksiniz.”⁹⁰ meâlindeki ayette belirtildiği gibi bu imtihan bazen iyi şeylerle olabileceği gibi bazen de kötü durumlarla meydana gelir. Bu ayet Allah'ın kullarını çeşitli musibetlerle deneyeceğine işaret eder. Dolayısıyla söz konusu ayet, Allah'ın verdiği nimetlere kimin şükredip kimin nankörlük edeceğini, kimin sabredip kimin de ümit keseceğini görmek için bazen musibetlerle, bazen de nimetlerle imtihan edeceği anlamına gelmektedir. Nitekim İbn Abbâs da bu ayetin yorumunda Allah'ın kullarını iyilik ve kötülükle; kolaylık ve zorlukla, sağlık ve hastalıkla; fakirlik ve zenginlikle, helal ve haramlarla; hidayet ve dalâletle, taat ve masiyetle imtihan edeceğini belirtmiştir.⁹¹

İnsanların başına gelen musibetler, en yaygın kullanılan imtihan araçlarıdır. Mâtürîdî, Kur'ân'da imtihan konusu olarak geçen hayır ve şer türünden her şeyin gerçekte kulun hakkı olmayıp Allah'ın nimet ve lütfunun eseri olduğunu belirtir. Allah kullarına dünyada belli bir yaşam süresi vermiş ve onlara bu yaşam nimetini ebedî kılmamıştır. Bu doğrultuda Allah'ın kullarına vermiş olduğu nimetler de sonsuz değerlidir. Allah tarafından insana verilen nimetler aslında kendine ait değil, Allah'a aittir. Bundan dolayı insanın elinden alınan nimet de gerçekte başkasına aittir. Allah'ın kullarına verdiği nimetleri imtihan çerçevesinde onlardan alması bir musibettir.⁹² Nitekim Mâtürîdî, imtihanın nimetlerle ve musibetlerle sınama olmak üzere iki şekilde gerçekleştiğini ifade eder.⁹³

Allah tarafından denemeleri için insanların başına çeşitli şekillerde musibetler gelebilir. “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.”⁹⁴ meâlindeki ayette insanların yüzleşecekleri birtakım musibetler haber verilmiş ve bunlarla insanların deneneceği bildirilmiştir. Ayrıca bu ayette, imtihan için gönderilen musibetlere sabredenler ise müjdelenmektedir.

⁸⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XV, 204.

⁸⁸ Kerim Buladı, *Musibet ve İmtihan*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2020, 57-58.

⁸⁹ Buladı, *Musibet ve İmtihan*, 30.

⁹⁰ Enbiyâ 21/35.

⁹¹ Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Kur'ân-i'l-Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâmet, Dâru't-Tayyibe Lin'neşri ve' Tevzi', Riyad 1999, I, 259.

⁹² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 307.

⁹³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 262.

⁹⁴ Bakara 2/155.

Mâtürîdî'ye göre ayette belirtilen korku ile imtihan iki şekilde meydana gelir. Birincisi, düşmanla savaşmak gibi ibadet konumunda olan korku; ikincisi ise ibadet konumunda bulunmayan, insanın kendi hayatı için endişe edeceği ve içinde korku durumu bulunan savaş, hastalık ve yorgunluk çeşitleriyle gerçekleşen korkudur.⁹⁵ Mâtürîdî, ayette ifade edilen açlıkla imtihanın ibadet niteliğinde olması ya da olmaması şeklinde gerçekleşeceğini belirtir. İbadet niteliğinde olan açlıkla imtihan oruçtur. İbadet niteliğinde olmayan açlıkla imtihan ise kıtlık zamanlarında insanların maruz kaldığı açlıktır. Ayrıca darlık ve pahalılıkla imtihan da buna örnektir.⁹⁶

Mâtürîdî, bu ayetteki mallardan eksiltme ile imtihanın üç şekilde olabileceğini belirtir. Birincisinin Allah'ın kullarına vermiş olduğu servet neticesinde, bu zenginlikle bağlantılı olan mali ibadetler yoluyla onları imtihan etmesi, ikincisi ise ticaretle meşgul olanların iflas etmesi şeklinde imtihan, son olarak da insanların geçimi sağlama konusunda karşılaştığı sıkıntılarla imtihan edilmesi olduğunu ifade eder. Mâtürîdî, canlardan eksiltme ile imtihanın cihad ve düşmanla savaş neticesinde olabileceğini veya hastalıklar yoluyla gerçekleşebileceğini belirtir. O, ürünlerden eksiltme ile imtihanın da yağmurun az yağması, iş ve el becerilerinin yeterli olmayışı veya hac ve cihad gibi nedenlerle memleketten uzak kalınması yollarıyla olacağını ifade eder.⁹⁷

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de mal ve evlatların bir fitne olduğunu ve bunlarla insanların imtihan edileceklerini bildirir. “*Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz.*”⁹⁸ meâlindeki ayette bu durum açıkça belirtilir. Mâtürîdî bu ayette ifade edilen mallar ve canlar konusunda imtihandan geçirmekten maksadın bu iki nimetten eksiltme ile sınanmak olduğunu ifade eder. Bu ayetle ilgili diğer bir yorumu da mal ve canlar konusunda ibadetlerle imtihan edilmektir. İnsanlar zekât, sadaka gibi mali ibadetlerle mallar konusunda, namaz, hac, cihad ve benzeri ibadetlerle de canlar konusunda imtihan edilmektedirler.⁹⁹

Başka bir ayette meâlen “*Onları grup grup yeryüzüne dağıttık. İçlerinden bazıları iyi kimselerdir, bazıları da böyle değildir. Bu sonuncuları, belki dönüş yaparlar diye, iyi durumlarla da kötü durumlarla da imtihan ettik.*”¹⁰⁰ denilerek Allah'ın insanları iyi ve kötü durumlarla imtihana tabi tuttuğu bildirilir. Mâtürîdî, Allah'ın insanlardan bir kısmını bereket ve bollukla; bir kısmını da zorluk ve darlıkla imtihan ettiğini belirtir. Mâtürîdî'ye göre bu imtihanın, onlara söz verilen sevap ve cezayı hatırlatmak ya da iyilik yapanları vadedilen sevaba teşvik etmek ve kötülük yapanları da vadedilen cezadan sakındırmak için uygulandığını ifade eder.¹⁰¹

Bu ayetin son kısmının birkaç şekilde yorumlanabileceği kanaatinde olan Mâtürîdî'ye göre ayette geçen insanları Allah, lütuf ve ihsanını bilmeleri ve O'na şükür ve övgüyle dönmeleri için

⁹⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 307-308.

⁹⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 305-308.

⁹⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, I, 308.

⁹⁸ Âl-i İmrân 3/186.

⁹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 559.

¹⁰⁰ A'râf 7/168.

¹⁰¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VI, 109-110.

verdiği bol nimetlerle ve bereketle imtihan etmiştir. Yine Allah'ın gücünü ve hakimiyetini anlamaları ve O'na yakarış, şükür, dua, korku ve tövbeyle dönmeleri için onlar belâlar, musibetler ve darlıkla imtihan edilmiştir.¹⁰² Çünkü insan herhangi bir zorluk, sıkıntı, belâ ve musibet gibi korku ve endişeye sebep olan durumla yüzleştiğinde, söz konusu durumlarla başa çıkmada kendisini yeterli görmeyip acizliğini fark ederek Allah'a yalvarıp yakarmaya yönelir.¹⁰³ Başka bir yoruma göre Allah'ın emir ve hükümlerine kesin bir şekilde teslim olarak yönelmeleri ve zihinlerine başka kimselerin onlara kendilerinden daha fazla sahip olduğunun yerleşmesi için onlar iyi durumlarla da kötü durumlarla da imtihan edilmiştir.¹⁰⁴

Mâtürîdî'ye göre Allah'ın kullarını belâ ve musibetlerle imtihan etmesinin bir amacı da onların nasıl sabredebileceklerini görmek içindir.¹⁰⁵ Mâtürîdî, Allah'ın kullarını bazen zorluklarla, belâ ve musibetlerle imtihan ettiğini, tüm bu sıkıntılar karşısında sabretmeleri gerektiğini belirtir.¹⁰⁶ Zira Mâtürîdî sabrı, kulluğa devam etme konusunda gösterilen tahammül, günah işlemekten kendini korumak ve belâ ve musibetlere karşı dayanıklı olmak diye tanımlamıştır.¹⁰⁷ Ona göre sabır ve şükür, kabullenmektir. Şükür nimetleri, sabır ise belâ ve musibetleri kabullenmektir.¹⁰⁸ Mâtürîdî, Allah'ın, musibetlere karşı sabreden kullarına günahlarının bağışlanması, onlara rahmet etmesi ve bu kullarına hidayet etmesi gibi bazı mükâfatlar vadettiğini ifade eder.¹⁰⁹

Sonuç

Allah tarafından dünyaya halife olarak gönderilen insana dünyada çeşitli haklar ve sorumluluklar verilmiştir. Bununla birlikte Allah, insanı bu dünyada başı boş bırakmayacağını bildirmiş ve onu imtihan edeceğini de vurgulamıştır. Yüce Allah kullarını farklı durumlarla ve çeşitli vesilelerle imtihan etmektedir. Bu sınav bazen nimetlerle bazen de musibetlerle gerçekleşir. Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında musibetler ya ilahi irade kaynaklı ya da insanın kendi yapmış olduğu bir sonucu olarak gerçekleştiği görülür. Belâ ve musibetlerin bazısının Allah'ın iradesi ve O'nun takdirıyla gerçekleştiği, bir kısmının ise insanların davranışları nedeniyle meydana geldiği tarzında ki farklı kullanım, bunların yaratma yönüyle Allah'a; dileme, seçme ve sebeplere sarılma noktasında ise kula ait olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Musibetler, insanların kendi elleriyle yaptıklarından dolayı başlarına gelebilir. Kur'an'da açıkça ayetlerde belirtildiği gibi insanların başına gelen bazı musibetlere kendileri sebep olmaktadır. İnsanların yapmış oldukları kötülükler kişilerin musibete uğramasının sebeplerindedir. Dolayısıyla insanların başına kendi fiillerinin neticesi olarak musibetler gelebildiği gibi kendi iradesi dışında da musibet gelebilir. Musibetler Allah tarafından imtihan için

¹⁰² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VI, 109-110.

¹⁰³ Sabri Yılmaz, "Mâtürîdî Bir Bakışla İnsanın Yeryüzü Macerasında Dua ve İşlevi", *Dini Hayatımızın Temel Taşları Hanefîlik-Mâtürîdîlik-Yesevîlik*, Ed. Sabri Yılmaz-Bülent Çelikel, Türk Ocakları Derneği İzmir Şubesi Yayınları, İzmir 2021, s. 189.

¹⁰⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VI, 109-110.

¹⁰⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VI, 41.

¹⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XIV, 390.

¹⁰⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, II, 578.

¹⁰⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, VII, 27.

¹⁰⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, I, 312-313.

gönderilmesinin yanında, bazen Allah'ın günahkâr kullarının hatalarını silmesi için bazen de yoldan çıkmış kullarına bir hatırlatma olması için yani kulluktan uzaklaşanlara bir uyarı niteliğinde olabilir. Ayrıca Allah kullarına ceza olması için de musibetler verebilir. Allah'ın kullarını belâ ve musibetlerle imtihan etmesinde ki amaç insanların inançlarındaki sadakatini, samimiyetini ve ihlaslarını denemektir.

Mâtürîdî, insanın imtihan edilmek için yaratıldığını, Allah'ın ebedî alemin varılacak son yer olması için dünyayı sınama yeri, ahireti de ceza yeri yaptığını ifade eder. Dünyada yapılacak olan bu sınanmanın nimetler ve musibetlerle gerçekleşeceğini belirtir. O, Allah'ın kullarını musibetlerle imtihan etmesinin insanların lehine olacağını vurgular. Mâtürîdî'ye göre Allah, kullarını dilediği her şekilde sınama hakkına sahiptir. Çünkü insanların hepsi Allah'ın kuludur. İmam Mâtürîdî'nin ifadesine göre Allah'ın kullarını denemesi ya verdiği nimetlere şükür ile ya da onları müptela kıldığı musibetlerle gerçekleşir.

Mâtürîdî, Allah'ın insanlara gönderdiği musibetlerle onları uyardığını ve insanların bu musibetlerden şikâyet etmemeleri gerektiğini ifade eder. Çünkü insanlara ihsan edilen dünya malı, çekiciliği ve süsü yok olacaktır. Sahip olduğu her şeyin bir gün yok olacağı bilincinde olan insan, hayatı boyunca karşılaştığı korku, açlık, hastalık, mal ve can kaybı gibi musibetlere daha kolay göğüs gerebilir. Bu sebeple Allah'a iman etmiş kimseler maruz kalacakları sıkıntıları büyük plan açısından musibet saymamaları gerekir. Aksine bunlar sevincin en üst derecesini ve en yüksek kazancını oluşturur.

Son olarak Mâtürîdî, başına musibet gelen kişiye ona karşı sabretmesini tavsiye etmektedir. Çünkü kişi musibete sabrettiğinde, karşılığını alacaktır. O, insanların başına gelen musibetlerin birer rahmet ve nimet olduğunu, musibetlere sabredildiğinde, sonunda bir sevap ve nimet var olduğu için bazı insanların onları nimet olarak isimlendirdiklerini belirtir. Mâtürîdî, bir kimsenin başına belâ ve musibet geldiğinde ona sabrederse bunda birtakım faydaların olduğunu ifade eder.

Kaynakça

- Abdülbâkî, M. F., (1945). el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Çur'ân i'l-Kerîm. *Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1364.*
- Acerce, F. (2010), Kur'an'a göre musibetler karşısında Peygamberlerin tavırları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Buhârî, E. A., (1993). *el-Câmiu's-Sahîh*. (Thk. Mustafa Deeb al-Bagha), Dımaşk, Dârü İbn Kesîr.
- Buladı, K., (2020). *Musibet ve İmtihan*, İstanbul, Kayıhan Yayınları.
- Cevherî, E. N. (1987). *es-Sihâhu Tâcu'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiye*. Ahmed Abdulgafûr Attar (Thk.). Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Cürcânî, S. Ş. (1983). et-Ta 'rifât. *Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.*
- El-Beyhakî, E. B. (2003). Şuabu'l-İmân, thk. *Abdul'alî Abdulhamîd Hâmid-Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Riyâd, Mektebetü'r-Rüşd.*

- Elif Efendi, H. (2015). *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, (trc. M. Koç, E. Tanrıverdi), 2 Cilt, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Endelüsî, E. H. (1983). *Tuhfetu'l-Erîb bimâ fî'l-Kur'ân mine'l-Ğarîb*. Semîr el-Meczûb, (Thk.). Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Fâris, İ., & Ahmed, E. H. (1979). Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa. *Beyrut: Daru'l-Fikr*.
- Ferâhîdî, E. A. H. (1996). Kitâbu'l-Ayn. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm Sâmarrâî (Thk.). Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl.
- Fîrûzâbâdî, M. E. (2005). el-Kâmûsu'l-Muhît. Beyrut: Müessisetü'r-Risâle.
- İbn Manzûr, E. F. (1994). *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut: Dâru Sadr.
- İbn Kesîr, E. L. F., (1999). Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, thk. *Sâmî b. Muhammed Selâmet*, yy: *Dârun Tayyibe li'n-Nerşive't-Tevzî, 1420*.
- İsfahânî, E. K. (1991). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem/ed-Darü's-Şamiyye.
- Karagöz, İ. (1996). Kur'an'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum. *İstanbul: Çelik Yayınevi*.
- Koçar, M. (2004). *Mâtürîdî'de allah-âlem ilişkisi*. Ötüken.
- Mâtürîdî, E. M. (2018). *Kitâbü't- Tevhid*. (B. Topaloğlu, Çev.) Ankara, İSAM Yayınları.
- Mâtürîdî, E. M. (2020). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. Y. Ş. Yavuz (Eds.), İstanbul, Ensar Yayınları.
- Müslim, E. H. (1916). *el-Câmiu's-Sahîh*. (Sahîhu Müslim) İstanbul, Dârü'ttîbaâtî'l-Âmire.
- Özarslan, S., (2012). *Günah musibet ilişkisi üzerine*. Nobel.
- Özdemir, F., (2021). *Kur'ân'da Musibetler İnsanın Sorumluluğu ve Sünnetullah*. Ankara, Araştırma Yayınları.
- Öztürk, A. (2021). İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin Eserleri. *İstanbul: Şamil Yayınları*.
- Râzî, A. (1999). Muhtârü's-Sihah, thk. *Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut*.
- Tirmîzî, E. (1996). el-Câmiu'l-kebîr. *Thk. Beşşâr Avad Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî*.
- Topaloğlu, B. & Çelebi, İ., (2015). *Kelam terimleri sözlüğü*, İstanbul, İSAM Yayınları.
- Uludağ, S. (1992). Bela. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5, 380.
- Yazır, M. H., (2000), *Hak dini Kuran dili*, İstanbul, Azim Dağıtım.
- Yılmaz, S., (2006). Hak Dini Kur'an Dilinde Kader İnancı ve İnsan Hayatındaki Yeri. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, no.23, 145-163.
- Yılmaz, S., (2021). Mâtürîdî Bir Bakışla İnsanın Yeryüzü Macerasında Dua ve İşlevi. Dinî Hayatımızın Temel taşları Hanefilik-Mâtürîdîlik-Yesevîlik Dünü-Bugünü-Yarını (pp.179-193), İzmir: Türk Ocakları Derneği İzmir Şubesi Yayınları.
- Zebîdî, E. F. M. (ty.). *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidâye.